

CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ – SPECIALIZACE LÉKAŘSKÉHO KNIHOVNÍKA

Helena Bouzková

Anotace

Příspěvek informuje o tvorbě a aktuálním stavu Konceptce celoživotního vzdělávání (CŽV) knihovníků v ČR. Tato je součástí Konceptce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015, resp. do roku 2020. Přijetí konceptce a její prosazení v praxi s možným zavedením systému akreditovaného celoživotního vzdělávání profesionálních knihovníků a informačních specialistů a uplatněním dalších nástrojů – Národní soustavou povolání a Národní soustavou kvalifikací, umožní zvyšovat kvalifikační úroveň pracovníků knihoven, včetně lékařských, a reagovat na odborné nároky jejich profese.

Klíčová slova

celoživotní vzdělávání – veřejné knihovny – knihovnicko-informační služby – lékařské knihovny – lékařský knihovník

1. Úvod

Povolání knihovníka a informačního pracovníka vyžaduje schopnost pružně reagovat na změny, které jsou spojené zejména s vývojem informačních a komunikačních technologií a nástrojů a dalších okolností. U zdravotnických informačních profesionálů, kteří nejsou absolventy vysokých škol s lékařským či farmaceutickým vzděláním, je již od 70. let 20. století, kdy studium knihovnictví bylo více zaměřeno na základní orientaci úvodu do medicínského studia, diskutováno, zda by se neměli orientovat na studium dvouoborové. Knihovník a informační pracovník se seznamuje s oborem lékařství v průběhu praxe. Kompetence knihovníků, včetně lékařských, je nutno rozvíjet postupy, které jsou popsány v Konceptci celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR a která je součástí Konceptce rozvoje knihoven v ČR na léta 2011–2015, resp. 2016–2020 [1].

2. Profese knihovníka – východiska

Hlavní devizou a rozhodujícím faktorem veřejných knihovnických a informačních služeb jsou lidé, kteří tyto služby poskytují, tedy knihovníci – jejich výkon, kvalifikace, osobnostní charakteristiky a motivace. Knihovnický institut Národní knihovny České republiky dlouhodobě sleduje vývoj personální situace v knihovnách v ČR především z hlediska kvalifikace, věku, finančního ohodnocení, ale i hledisek dalších [2]. V nepravidelných intervalech (5 – 8 let) realizuje průzkumy v této oblasti. Všechny jsou reprezentativní; údaje jsou vždy poskytnuty za převážnou většinu pracovníků knihoven v ČR, resp. knihovnic/knihovníků. V posledním průzkumu z r. 2012 celkem za 6455 pracovníků knihoven v ČR, resp. za 5060 knihovnic/knihovníků. První průzkum proběhl v r. 1999. Jeho výsledky přispěly k formulování principů mimoškolního vzdělávání pracovníků

knihoven v oblasti informačních technologií, které bylo, resp. stále je naplňováno zejména v rámci programu Ministerstva kultury ČR „Veřejné informační služby knihoven (VISK) 2 – Mimoškolní vzdělávání knihovníků“ a v „Programu podpory výkonu regionálních funkcí knihoven“. Výsledky byly dále využity při přípravě katalogu prací, konkrétně knihovnických profesí. V období září a října 2004 byl průzkum opakován, aby se podařilo zjistit trendy ve vývoji knihovnických profesí a také výsledky zařazování pracovníků rozpočtových a příspěvkových organizací do platových tříd dle nového katalogu prací. Reálný obraz personální situace v českém knihovnictví byl výchozím bodem k mnoha dalším krokům ve vlastní činnosti knihoven, v koncepční práci i celoživotním vzdělávání. Třetí (zatím poslední) průzkum byl realizován v průběhu května – června 2012 (data za rok 2011) a analýza výsledků se stala mimo jiné základem pro zpracování Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR a samozřejmě pro časové komparace i definování některých trendů.

Byly vyvozeny priority pro oblast personální práce v knihovnách pro následující období. Jde především o tyto kroky: Mě(a) by se

- a) koncipovat oborový systém vzdělávání s důrazem na profesní kompetence (rekvalifikace, inovace, specializace), vzdělávání v oblasti práce s informačními a komunikačními technologiemi, zejména poskytování elektronických služeb, a na zvyšování jazykového vybavení knihovníků;
- b) vybudovat/podporovat v rámci knihoven vzdělávací centra s odpovídajícím technologickým a personálním zajištěním, která budou orientována na celoživotní (mimoškolní) vzdělávání pracovníků a podporovat aktivity vedoucí k uznání kompetencí získaných jinými cestami než školním/primárním (pregraduálním) vzděláváním;
- c) konstituovat systém akreditací vzdělávacích aktivit.

3. Vzdělání knihovníků

Hlavním principem návrhu pracovní skupiny pro Koncepci ČŽV je, aby bylo dosaženo potřebné kvalifikace všech pracovníků na odborných knihovnických místech. Kvalifikací je míněno odborné vzdělání a praxe, tedy odborné znalosti a dovednosti, případně obecné a měkké dovednosti. Rozvoj osobnostních charakteristik do koncepcie zahrnut nebyl. Pro získání odpovídajícího odborného vzdělání je cestou:

- absolvování oborové školy (střední, vyšší, vysoké);
- v případě dosažení adekvátního stupně jiného než oborového vzdělání pak absolvování rekvalifikace v akreditovaných kurzech ČŽV;
- získání požadovaných kompetencí jiným způsobem (např. neformální vzdělávání, praxe) a jeho oficiální uznání (například v rámci Národní soustavy povolání, dále Národní soustavy kvalifikací). [5,3].

Kvalifikací je třeba udržovat, resp. zvyšovat, prohlubovat a rozšiřovat. K tomu by měla sloužit praxe, inovace vzdělání (inovační kurzy), specializace (specializační a další kurzy, další studijní obor), případně studium vyššího stupně oborové školy.

Základní principy pro oblasti zvyšování kvalifikace, změny kvalifikace (rekvalifikace), inovování kvalifikace a prohlubování a rozšiřování kvalifikace:

a) zvyšování kvalifikace

Vzhledem k tomu, že v knihovnách pracují na některých pozicích knihovníci se středoškolskou kvalifikací, mohou být „nadějí“ pro středoškolské pozice certifikace v rámci Národní soustavy kvalifikací [3]. Šest středoškolských profesních kvalifikací bylo již schváleno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a je publikováno na webu NSK.

Pět dalších profesních kvalifikací (jedna středoškolská a čtyři pro vyšší odborné či bakalářské vzdělání) jsou v posledním kole připomínkového řízení. Zpracováno a stvrzovatelům bylo předáno pracovní skupinou osm profesních kvalifikací, z toho čtyři pro magisterskou úroveň vzdělání. Proces přidělování a prodlužování autorizací prostřednictvím autorizovaných osob, který je v kompetenci Ministerstva kultury ČR, byl již započat (Národní knihovna, Moravská zemská knihovna) [4]. Tím může být zahájen proces zkoušení a tím i certifikace knihovníka akvizitéra, knihovníka katalogizátora, knihovníka pracovníka správy fondů, knihovníka v přímých službách, referenčního knihovníka a knihovníka v knihovně pro děti.

Cílem je udržet kombinované formy vysokoškolského studia na bakalářské i magisterské úrovni na všech oborových vysokých školách. Dále ovlivnit vysokoškolské oborové studijní programy, aby respektovaly požadavky praxe a iniciovat vznik kurzů ČZV, zejména inovačních a specializačních na oborových školách.

b) změna (doplnění) kvalifikace (rekvalifikace)

V knihovnách pracují na odborných knihovnických místech více než z poloviny lidé s jiným, než knihovnickým vzděláním. Pro mnoho specializovaných knihoven, včetně lékařských, i pro řadu pozic v knihovnách univerzálního typu je dvouoborové vzdělání výhodné, ba nezbytné. Knihovnické, případně další potřebné kompetence mohou získat pracovníci formou rekvalifikace. Cílem je dosáhnout ve stanovené době (návrh 10–15 let) plné kvalifikace na odborných knihovnických místech, tj. situace, kdy všichni pracovníci na místech odborných knihovníků, kteří nemají/neabsolvovali odborné knihovnické vzdělání, musejí absolvovat rekvalifikační vzdělání, případně prokázat, že toto vzdělání mají, ač ho nabylí jinou cestou (využití Národní soustavy kvalifikací).

c) obnovování kvalifikace (inovace)

V knihovnách pracují ve větším počtu zaměstnanci ve věku středním a starším, kteří absolvovali školní docházku před delší dobou. Dlouhodobě pracují v jedné instituci na jednom místě. Obor knihovnictví se dynamicky mění a rozvíjí v závislosti na celospolečenských změnách i rozvoji informačních technologií. Kompetence knihovníků musí reflektovat tento vývoj a změny. Cílem je zpracovat systém inovačních kurzů pro jednotlivé specializace či typové pozice a zahájit inovační kurzy.

d) prohlubování a rozšiřování kvalifikace

Vzrůstající nároky na knihovnické profese související s rozvojem i změnami služeb knihoven představují tlak na rozšiřování a prohlubování množství kompetencí, často i o kompetence z jiných oborů, z oblasti IT aj. Kromě toho se také vyvíjejí knihovnické systémy a standardy. To vše vyžaduje další vzdělávání. Cílem je vytvořit a pravidelně aktualizovat strukturu doporučených/potřebných specializačních kurzů – akreditovaných – pro jednotlivé knihovnické pozice/specializace, včetně lékařského knihovníka, a vytvořit systém garance jejich kvality.

4. Lékařský knihovník

Informační chování uživatelů ve zdravotnictví je podmíněno jejich profesí. Lékařští knihovníci se tedy setkávají s kliniky a výzkumníky na univerzitách, se zdravotníky v krajských či jiných nemocnicích nebo zdravotnických zařízeních, s praktickými lékaři a se studenty lékařských a zdravotnických oborů. I pro farmaceutické informace platí cyklus vzniku a oběhu vědecké informace od výzkumu k praxi. S pomocí internetových nástrojů, které knihovníci rozvíjejí, mohou i tito specialisté, kliničtí farmakologové nebo magistři v lékárnách či registrovaní prodejci léčiv vyhledávat relevantní informace dle zaměření své činnosti.

Nemůžeme opomenout laickou veřejnost zajímající se o informace o zdraví a nemoci. V procesu kladení klinických otázek a hledání odpovědí na správnou účinnou prevenci nebo léčbu by měl hrát aktivnější roli ten, kterého se „uzdravování“ týká – tj. zdravý občan nebo pacient. Proto k významné uživatelské skupině se specifickými potřebami a zájmy může patřit i lékařských knihovnách také laik zajímající se o otázky zdraví a nemoci.

Kompetence lékařských knihovníků [6]:

- Znalost knihovnické a informační práce
- Orientace v medicíně, terminologie oboru
- Pokročilé vyhledávací metody informací
- Identifikace relevantních informací
- Vzdělávání uživatelů i knihovníků
- Práce klinického knihovníka v týmu
- Znalost a podpora Evidence Based Practice
- Znalost informačních a komunikačních technologií včetně mobilních
- Znalost výzkumných, analytických metod, statistiky
- Strategické plánování, marketing
- Komunikace, prezentace
- Management, ekonomika

V letech 2007–2015 Národní lékařská knihovna realizovala 69 vzdělávacích akcí (celkem 311 hodin), ve kterých bylo proškoleny 991 účastníků F2F. Dále bylo realizováno v letech 2010–2015 8 e-learningových kurzů (194 hodin), kterých

se zúčastnilo 195 osob. Vzdělávací akce typu seminářů se konaly v rámci celoživotního inovačního vzdělávání lékařských knihovníků.

5. Závěr

Profese knihovníka vyžaduje odborné předpoklady, které jsou u lékařského knihovníka doplňovány dalšími kompetencemi. Koncepce rozvoje knihoven v ČR se mimo jiné věnuje problematice kvalifikační úrovně pracovníků knihoven s cílem adaptovat je na rychle se měnící odborné nároky jejich profese. Národní lékařská knihovna se podílí dlouhodobě na celoživotním vzdělávání lékařských knihovníků, kteří poskytují veřejné knihovnické a informační služby v síti veřejných informačních služeb ve zdravotnictví. V roce 2014 poskytovalo tyto služby 115 lékařských knihoven. Pracovníci knihovny se podílejí na tvorbě a implementaci koncepčních materiálů, které řeší tuto problematiku. Inspiraci čerpají v lékařských knihovnách v zahraničí, především ve Velké Británii, Německu a USA.

Literatura

- [1.] *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015.* [cit. 2016-03-08]: Dostupný na <http://www.ukr.knihovna.cz/koncepce-rozvoje-knihoven-cr-na-le-ta-2011-2015/>
- [2.] *Informace pro knihovny. Průzkumy.* [cit. 2016-03-08]. Dostupný na: http://ipk.nkp.cz/akce/ipk/ipk/statistikapruzkumy/dokumenty/pruzkumy/pruzkum_2012.htm
- [3.] *Národní soustava kvalifikací.* [cit. 2016-03-08]. Dostupný na: <http://www.narodnikvalifikace.cz/vyber-kvalifikace/profesni-kvalifikace/skupiny-oboru-37>
- [4.] *Udělování a prodlužování autorizací.* [cit. 2016-03-08]: Dostupný na: <http://www.mkcr.cz/cz/udelovani-a-prodluzovani-autorizaci/udelovani-a-prodluzovani-autorizaci-245902/>
- [5.] *Národní soustava povolání. Knihovník specialista.* [cit. 2016-03-08]: Dostupný na: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?id_jp=102206&kod_sm1=21
- [6.] KRAFT, Michelle A.: *A Day in the Life of a Medical Librarian.* *AMWA Journal* vol. 28 (4), 2014, 176–177..

Kontakt:

PhDr. Helena Bouzková

Ústav informačních studií a knihovnictví
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
158 00 Praha
U Kříže 8
e-mail: helenabouzkova@centrum.cz